

MET PATHOS TEGEN HET NEOLIBERALE MARKTDENKEN

De eeuw van onze kinderen van Rik Pinxten

Rik Pinxten is emeritus hoogleraar in de antropologie aan de Universiteit van Gent en kijkt in *De eeuw van onze kinderen* terug op zijn leven en zijn carrière. Het is geen autobiografie in de strikte zin van het woord, maar een met autobiografische elementen verrijkte analyse van zijn wetenschappelijke en politieke engagement zoals zich dat in de afgelopen jaren heeft ontwikkeld. Constant daarin is zijn betrokkenheid bij een rechtvaardige verdeling van macht en inkomen gebleven. Er is geen moment geweest waarop die verdeling niet moest worden bevochten. Zij wordt zelfs in toenemende mate bedreigd door de opkomst van de neoliberale ideologie, die uiteindelijk het recht van de sterkste huldigt. Het is naar het oordeel van de schrijver ook essentieel dat voor een betere toekomst die ideologie wordt verlaten. De wetenschap moet zeker geen hand-en-spandiensten blijven verlenen aan de voortzetting van het desastreus geachte marktdenken.

De kritiek op de bestaande wetenschap en de intellectuele verplichtingen die zij met zich meebrengt, is deels gebaseerd op inhoudelijke bezwaren en deels op de daarbij gehanteerde methodes van onderzoek. Die twee punten van kritiek hangen natuurlijk samen. De auteur verhaalt hoe hij die bezwaren in een persoonlijke groei heeft verworven, maar dat neemt niet weg dat veel kritiek gangbaar was, al eerder door anderen was verwoord en binnen de wetenschapsfilosofie zelfs klassiek genoemd kan worden.

Soms zijn de inzichten verrassend door hun eenvoud en ruime toepasbaarheid. Neem zijn ontdekking van de gesegmenteerde mens, ook wel omschreven als element van de vampierideologie. Zoals uit de woordkeus al blijkt, is dat een treurige zaak. Zover had het niet mogen komen. De mens is leeggezogen en bloedeloos geworden onder invloed van het neoliberalisme, dat vanaf de Tweede Wereldoorlog in toenemende mate de heersende ideologie is geworden. Met segmentatie wordt bedoeld dat de mens steeds meer opgedeeld wordt in de rollen die hij in het maatschap-

pelijk verkeer speelt. Hij wordt niet meer als eenheid gezien maar als representant van een groep die een segment van de markt bezet en als zodanig voor nieuwe consumptieartikelen met optimaal succes kan worden benaderd. De mens valt uiteen in de marktsegmenten die nog kunnen groeien. Verliest men de potentie om tot een lucratief marktsegment te behoren, dan dreigt verval tot de onderklasse van het “profitariaat”, voor wie andere mensen het geld moeten verdienen. De toenemende segmentering leidt tot verharding en ontmenselijking. Het individu raakt in isolement, alleen met zijn zielige behoeften die grotendeels zijn aangepaard. De geschetste tendens impliceert een opsplitsing van het individu in verschillende sociale rollen. “Ik ben een competitieve werker tijdens de werkuren, vader na de uren, minnaar in een andere relatie, een interessante gesprekspartner in een vrijetijdclub of in een buurtcomité, een religieus persoon op zondag tussen negen en tien uur ’s morgens, noem maar op. Als persoon moet ik trachten op al die plaatsen en in al die functies de competitie aan te gaan – zoals de media me in talloze wedstrijdprogramma’s voorhouden – om op te boksen tegen personen die ik in elk van die rollen ontmoet” (p. 229). Om de markt te laten groeien werd ook de wereld van het kind aangetast door segmentatie. “De wereld van het kind werd een aparte wereld, met eigen meubelen, eigen kleren, eigen voedsel, eigen muziek, eigen feesten, enzovoort. Maar ook daar hoef je niet te stoppen: je kunt de kinderleeftijd nog eens opsplitsen in subsegmenten, beginnend met de baby, de peuter enzovoort. Dit opent vele markten.” (p. 225)

Segmenten kunnen ook tegen elkaar worden opgezet. Het segment van de hardwerkende middenklasse tegen het segment van de intellectuelen of vluchtelingen. Daarmee wordt de solidariteit verbroken. “De droom van elke rechtse politicus: door een uitgekend polarisatiediscours verwerf en behoud je de macht door segmenten tegen elkaar uit te spelen.”

Wij zijn onder druk van de markt en de snelle consumptie steeds meer gaan geloven dat de zin van het leven besloten ligt in de intense kortstondige beleving van het heden

(p. 228) Deze diagnose berust in zoverre op autobiografisch materiaal, dat de auteur persoonlijk heeft meegemaakt hoe deze ontwikkeling zich sluipenderwijs voltrok. Hij heeft zich daar altijd tegen verzet en ook nu is zijn boodschap dat het roer om moet. Wij moeten terug naar de volledige mens. Je ontkomt als lezer trouwens niet aan de indruk dat de negatieve waardering van het neoliberalisme en de daaraan inherente segmentatie berust op een vrij willekeurige keuze. Voor hetzelfde geld waardeert men segmentatie als verrijking. Steeds meer rollen, steeds meer voorzieningen, steeds meer aandacht.

Er bestaat ook een typische moderne appreciatie van de tijd. Wij zijn onder druk van de markt en de snelle consumptie steeds meer gaan geloven dat de zin van het leven besloten ligt in de intense kortstondige beleving van het heden, het nu. Maar dat is een rampzalige misvatting. “De vernauwing van de marktmentaliteit tot de NU-beleving, met de noodzakelijk onbevredigende invulling van geluk door steeds nieuwe momentane behoeftebevrediging, wordt trouwens een acute beleving van zinloosheid.” (p. 263) Gelukkig zijn er tegenbewegingen, zoals het boeddhisme, “lange termijn denken en doen, afstand nemen van de NU-mentaliteit van het marktmaterialisme en zoeken naar onthechting en verdieping zijn enkele constanten in het aanbod. En laten dat nu precies die aspecten van het leven en geluk zijn die de neoliberale maatschap-

pelijke visie minimaliseert omdat ze moeilijk(er) of niet te vermarkten zijn.” (p. 264)

Een punt van kritiek van methodologische aard is de leerstellige omarming van het adagium “Meten is weten”. Toegelicht aan het verschijnsel van de uniforme schooltoets moet men opmerken dat met de uitkomst sommige leerlingen definitief als kansarm gestigmatiseerd raken, terwijl het zeer goed mogelijk is dat zij in een anders ingerichte maatschappij met minder nadruk op competitie juist tot volwaardige ontplooiing zouden kunnen komen. De schooltoets wordt gedictieerd door het belang van de neoliberale maatschappij. Een gevolg van dezelfde visie is dat men de cijfermatige uitkomst als norm hanteert voor het toekennen van kansen, terwijl die uitkomst op zich nietszeggend is als men de sociale achtergrond van de leerling niet kent. Uitkomsten en feiten zijn sterk door de context bepaald. De wetenschap zou een heel andere methodologie moeten ontwikkelen die de betrekkelijkheid van uitkomsten erkent.

Het boek is met passie geschreven, waardoor het aan leesbaarheid wint, maar het betoog kent weinig nuances en twijfel aan het eigen gelijk is niet het sterkste punt van de schrijver.

JAAP VAN HEERDEN

RIK PINXTEN, *De eeuw van onze kinderen*,
EPO, Antwerpen, 2016, 328 p.